

ВІДГУК

**офіційного опонента на докторську дисертацію Біловус Лесі Іванівни
«Українськомовна періодика української діаспори США
у збереженні національної ідентичності (1991–2017 рр.)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України**

Дисертаційне дослідження Л. І. Біловус присвячене ролі українськомовної періодики української діаспори у США у збереженні національної ідентичності (1991–2017 рр.). Періодичні видання у діаспорі є вагомим комунікативним засобом, через який відбувається інформаційний обмін, формуються соціальні настрої, моральні норми, розвивається суспільна свідомість. Погоджуємось із авторкою, що у сучасній українській історіографії відсутні узагальнюючі наукові праці, присвячені комплексному дослідженню українськомовної періодики української діаспори у США у збереженні національної ідентичності останньою у період, що охоплює відновлення Україною незалежності у 1991 р. і до сьогодні. Без сумніву, ця тема є актуальною, що вже давно очікувала свого дослідника у вітчизняній науці. Особливо актуальним дослідження Л. І. Біловус є на сучасному етапі, оскільки часописи української діаспори США є вагомими популяризаторами незалежної України, формування образу українця та України, що не пов'язується із колом стереотипів «пострадянського суспільства». Крім того, досвід щодо збереження своєї національної ідентичності українською діаспорою в полікультурному та іншомовному середовищі США, презентованого через її українськомовну періодику, є важливим та корисним для тих регіонів України, де самоідентифікація продовжує залишатися вразливою як до глобалізаційних процесів, так і до впливу однієї конкретної домінуючої культури.

Наукова новизна й актуальність дисертації Л. І. Біловус очевидна. У цілому, це успішна спроба на рівні докторської дисертації здійснити всебічний аналіз публіцистичних матеріалів, узагальнити здобутки історіографії та даних евристичного пошуку з метою всебічної характеристики і висвітлення ролі

українськомовної періодики діаспори США у збереженні нею національної ідентичності (1991–2017 рр.). Обраний Лесею Іванівною аспект досі не був об'єктом самостійного систематичного наукового осмислення в Україні.

Сформульовані у вступі мета та дванадцять дослідницьких завдань зумовили структуру дисертації, яка складається зі вступу, чотирьох розділів поділених на тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 2623 найменувань, трьох додатків. Побудова дисертації виглядає ґрунтовною, вдало деталізованою, де кожний її елемент спрямований на досягнення мети.

Огляд історіографії дозволив Л. І. Біловус окреслити коло питань, що потребують детальнішого вивчення, побудувати дослідницький процес та довести, що порушена нею в дисертації наукова проблема не мала спеціального комплексного вивчення. Відзначаємо і логічну побудову дисертаційного дослідження, що свідчить про обізнаність здобувачки з матеріалом.

Автором в основу дисертації покладена різнопланова, інформативно насичена джерельна база, що представлена: офіційними державними документами, протоколами засідань і звітами громадських, релігійних об'єднань діаспори США; матеріалами з архівних фондів; українськомовними періодичними виданнями української діаспори США; веб-сайтами періодичних видань; інтерв'ю; джерелами особового походження та фотодокументами; енциклопедичними та довідково-бібліографічними виданнями; статистичними матеріалами. Варто відзначити вміння дисертантки працювати з джерелами, виважено підходити до їх аналізу. Позитивним аспектом називаємо оцінку рівня репрезентативності різнопланових джерел, релевантності поданої у них інформації. Вражає і кількість проаналізованих статей – 2182 з вісімнадцяти українськомовних періодичних видань, що дозволило зробити вибірку на основі медійної апробації виділених основних складових процесу збереження національної ідентичності. Загалом джерельна база дослідження є достовірною та репрезентативною, її класифікація, аналіз свідчать про сумлінність та високу професійність дисертантки.

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові і спеціально-історичні принципи та методи (С. 96–101), що дало змогу вивчити стан дослідження обраної теми, зосередити увагу на ролі українськомовної періодики української діаспори США у збереженні національної ідентичності останньої.

Важливе значення для дослідження Л. І. Біловус мала розробка нею понятійно-категоріального апарату дисертаційної роботи. Авторка дає визначення поняттям «українська діаспора у США», «українськомовна періодика», «національна ідентичність», «національне самоусвідомлення», «культурна самопрезентація» (С. 92–95).

Цілісним є другий розділ дисертації «Громадські та релігійні організації в українськомовній періодиці української діаспори США», у якому висвітлено презентацію в українськомовному інформаційному просторі США націєтворчої діяльності українських громадських та релігійних організацій. Публікації щодо громадських організацій авторкою систематизовано за такими проблемними групами: нариси зі становлення українських громадських рухів у США (УНС, ЗУАДК, «Самопоміч») та їх діяльності; створення та функціонування громадських самодіяльних органів української діаспори у США (СКУ, УАКР, УККА, «Україна – США» та інші); огляд діяльності українських масових громадських організацій, які поділено на жіночі (СФУЖО, СУА), молодіжні (СУМ, Пласт, Товариство української студіюючої молоді ім. М. Міхновського), профспілки (УССПУ, Шкільна рада) та організації довільного характеру (НТШ-А, УМ, УНМ, УМІА, УІА, УІММ); участь громадських організацій у різноманітних фестивалях, культурних імпрезах тощо; освітні проекти українських діаспорних організацій у США, стипендійні програми, функціонування вишкільних молодіжних таборів. Л. І. Біловус зроблено висновок про роль ЗМІ як активного суб'єкту формування національної ідентичності через механізм популяризації діяльності громадських організацій зокрема.

У дисертації значну увагу приділено питанню функціонування українських релігійних організацій у збереженні української ідентичності у поліетнічних

США (С. 258–288). Авторкою встановлено, що тематично широкою виявилася інформація щодо Української Православної Церкви у США, функціонування Української Греко-Католицької Церкви, діяльності українських баптистів-євангелістів. Дисертанткою відзначено пріоритетність в українськомовній періодиці питання Помісної УПЦ та здобуття статусу Патріархату УГКЦ, традиційних духовних звичаїв, історії заснування та сучасного побутування руху «Матері в молитві», паломницького руху в США, Української православної ліги, молодіжних молитовних форумів, що зосереджують свої зусилля на активному залученні української молоді до церковного життя, збереженні нею традицій і передачі духовної національної спадщини нащадкам. Доведено, що чим вищий рівень релігійності громади, тим міцніше вона національно консолідована і слабше піддається процесу нівелювання української ідентичності під впливом космополітизму та глобалізації.

Третій розділ дисертаційної роботи «Проблематика національно-культурного життя української діаспори США (за матеріалами періодики)» є досить змістовним, оскільки в ньому розкрито шляхи збереження національно-духовних цінностей в умовах полікультурного середовища (С. 356–404). Науковий інтерес викликає інформація про національно-культурне життя українців США, способи і засоби популяризації української культури (фестивалі, культурно-просвітницька діяльність громадських, релігійних об'єднань тощо), виокремлено публікації, що стосуються сакральних речей в українській культурі. У цьому розділі Л. І. Біловус наголошує на важливості українськомовної періодики української діаспори США у поширенні національних родинних цінностей. З'ясовано, що у сучасному американському суспільстві спостерігається трафаретність, обрядовість та комерційність, що стали звичними для відзначення свята родини.

У дисертації детально проаналізовано вагоме місце української мови у збереженні ідентичності української діаспори у США, відповідно – і українськомовного інформаційного простору за відсутності національних установ (С. 405–438). Попри значні зусилля, їх докладають українці у США

(сім'я, освітні установи, українська церква, українськомовна періодика, громадські й професійні організації та сфера діяльності, пов'язана з Україною), як слушно зазначає авторка, процес мовної асиміляції все ж значний, бо у США українська діаспора існує найдовше, та й роль англійської мови в умовах глобалізації, як мови міжнародного спілкування, не могла не вплинути на українську, що позначилося як на мовленнєвій діяльності, мовній свідомості діаспорян, так і на системі української мови.

У дисертаційному дослідженні встановлено, що українськомовні періодичні видання розкривають (С. 439–462) шляхи побутування українськомовної освіти у діаспорі США, знайомлять з проблемами українського шкільництва, стверджують особливу роль освітніх, громадських організацій та церкви у підтримці українськомовного шкільництва. Авторкою визначено публікації, що стосуються функціонування українських шкіл у США, їх навчального та виховного процесу, та зроблено слушний висновок, що ці освітні заклади є фундаментом формування національної ідентичності української молоді у США.

У четвертому розділі «Зв'язок з Україною як чинник збереження ідентичності та формування позитивного іміджу Української держави» дисертанткою окреслено масштаби сприяння розвитку нової України діаспорними періодичними виданнями, постійна увага до історичної пам'яті, захист демократичного суспільства, соціально-економічна, культурно-освітня ситуація в Україні. Л. І. Біловус визначено, що упродовж 1991–1992 рр. увага авторів публікацій зосереджувалася на відновленні незалежності України. Після цього періоду українськомовна періодика публікує матеріали щодо перебігу ключових подій українського державотворення, пов'язані із виборчим процесом, проголошенням незалежності, «помаранчевою революцією», Революцією Гідності. Автором зацентровано увагу на публікаціях щодо прорахунків українського державотворення, яким не зуміли скористатися українські політики, внаслідок чого трапилися події у Криму та на Сході України. Тому українська діаспора у США продовжує активно лобювати інтереси своєї історичної батьківщини в Конгресі, у багатьох органах державної влади.

Л. І. Біловус виділено відображення в інформаційному просторі української діаспори США інвестиційної та гуманітарної активності діаспори, зокрема впровадження української національної валюти (1996 р.), численних освітніх фінансових програм, інвестиційної підтримки, надання різними громадськими та релігійними організаціями допомоги в критичні для України періоди (подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, початок 90-х років, «помаранчева революція», Революція Гідності, війсьнич конфлікт на Сході України) тощо.

У періодиці дисертанткою виділено чимало публікацій, присвячених питанню відновлення національної пам'яті українського суспільства (С. 566–607). Це проявлялося у приверненні уваги до ключових подій української історії, пов'язаних із державотворчими процесами, виконання наукових досліджень на державотворчу проблематику, осмислення трагічних подій у житті українців, культивування і популяризація національних традицій, налагодження культурно-мистецької співпраці.

Предметом особливої уваги у дисертації є розвиток вищої освіти в Україні (С. 607–641), а ключове місце відводиться НаУКМА й Національному університету «Острозька академія», які упродовж історії українського народу мали величезний вплив не тільки на розвиток освіти і культури, а й духовності, та УКУ. Українськомовна періодика визначає діяльність цих освітніх інституцій як наближену до загальноєвропейського рівня. У дисертації підкреслено виняткову роль української культури у самоідентифікації, чому слугують різноманітні способи популяризації української культури і мистецтва у діаспорі, підтримка митців з України, формування позитивного іміджу останньої (С. 641–652). Л. І. Біловус слушно відзначено, що пересічні американці теж цікавляться українською культурою і мистецтвом, тому є надія, що молоді творчі люди з України зможуть стати тим містком, котрий за допомогою сили мистецтва завоює симпатії глядачів у світі, розповість їм про Україну. Сьогодні, на думку дисертантки, у середовищі української діаспори США культура виконує одну зі своїх найважливіших функцій – забезпечення соціальної інтеграції, яка

передбачає закладення основ національної самоідентифікації, консолідованість та ефективну взаємодію.

Зауваження опонента зводяться в основному до побажань чи визначення дискусійних моментів та окремих недоліків. На нашу думку, методологія дослідження потребує доповнення дефініцією поняття «діаспора» та сучасними науковими підходами до цього визначення.

Доречним, на наш погляд, було більше уваги зосередити на проблемі роз'єднаності, яка існує у середовищі української діаспори і про яку побіжно згадує авторка. Також вважаємо недостатньо висвітленим питання втрати національної ідентичності українською діаспорою у США.

Уважаємо, що робота виграла б, якби було конкретизовано питання повернення зарубіжної архівної україніки із США за період незалежності України.

Також потребує уточнення питання щодо діяльності українських професійних товариств у США, наприклад, Товариства українських інженерів Америки, Українського лікарського товариства Північної Америки. Чи спрямована їх активність на збереження українською діаспорою національної ідентичності?

Звичайно, вищезазначене не може бути визначальним при підсумковій оцінці докторської дисертації Лесі Іванівни Біловус, що є завершеною працею, у якій одержано науково обґрунтовані результати про роль українськомовної періодики діаспори США у збереженні нею національної ідентичності в досліджуваний період, з'ясовано значення релігійних та громадських організацій у національно-культурному житті української діаспори США; висвітлено внесок українськомовної періодики у збереження національної пам'яті, дотримання традицій як форми соціальної спадкоємності, комунікативний потенціал українськомовної періодики у контексті диференціювання культурної самопрезентації, діяльність української діаспори США щодо здобуття незалежності України, її демократичного розвитку, лобіювання національних інтересів Української держави; визначено мовноцентричність публікацій, питання

соціально-економічного співробітництва з Україною та гуманітарної допомоги у контексті збереження ідентичності. Основний зміст дисертації викладено 52 наукових працях: одноосібній монографії, 23 статтях у фахових виданнях України (4 з яких включені до міжнародних наукометричних баз), 4 – у наукових виданнях (3 з яких включені до міжнародних наукометричних баз і 1 – наукометричне іноземне видання), 14 – у збірниках праць, матеріалах конференцій, 10 – у виданнях, що додатково відображають наукові результати дослідження (3 з яких – видання іноземних держав), що є абсолютно достатнім для презентації науковій спільноті основних результатів дисертаційного дослідження.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертації. Вона виконана на високому науково-теоретичному рівні, основні її положення є новими та науково обґрунтованими, які у сукупності розв'язують вагому наукову проблему, що має важливе значення для історичної науки та може знайти застосування у науковій і викладацькій діяльності закладів вищої освіти, у роботі наукових установ, органів законодавчої та вищої виконавчої влади, Міністерства закордонних справ України.

Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок, що рецензована дисертація «Українськомовна періодика української діаспори США у збереженні національної ідентичності (1991–2017 рр.)» відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12 – 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), а її автор Біловус Леся Іванівна цілком заслуговує на присудження наукового ступеня доктора історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:

Доктор історичних наук,
професор кафедри соціально-гуманітарних
наук та права Чернівецького торговельно-
економічного інституту Київського
національного торговельно-економічного
університету

М.Ф. ЮРІЙ